

Construirea de competențe în dreptul comercial în Statele Membre ale Uniunii Europene*

Building Competence in Commercial Law in the Member States of the European Union

Lect. univ. dr. **Sergiu POPOVICI***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

The European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, at the request of the European Parliament's Committee on Legal Affairs (JURI Committee), elaborated a study titled „Building Competence in Commercial Law in the Member States”¹. The Study's purpose was to improve knowledge of cross-border commercial contracts and their operation in theory and practice, especially within European Union Member States.

Almost all of the measures suggested for building competence in commercial law are cross-border measures, in spite of the title chosen for the study. At the end, the improvement of legal education in the field of private international law is mentioned as the „last” measure which should be undertaken towards improving competence in commercial law.

This article looks to check how the Romanian legal system may comply with the recommendations proposed, with a special focus on legal education, with the purpose of outlining that this measure is far from being last or the least important.

Keywords: *building competence in commercial law; private international law; legal education; cross-border commercial contracts; choice of law; choice of international jurisdiction.*

Rezumat

Departamentul de Politică pentru Drepturile Cetățenilor și Afaceri

* Prezentă lucrare are la bază comunicarea prezentată în cadrul secțiunii Drept internațional privat a Conferinței Internaționale Bienale a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara, desfășurată la Timișoara, între 2 și 3 noiembrie 2018.

* sergiu.popovici@e-uvv.ro.

¹ G. Rühl, *Building Competence in Commercial Law in the Member States* (Departamentul de Afaceri Parlamentare și Juridice al Parlamentului European), Studiu pentru Comitetul JURI, PE 604.980, Septembrie 2018 (denumit în continuare *Studiul*), disponibil în limba engleză la adresa [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604980/IPOL_STU\(2018\)604980_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604980/IPOL_STU(2018)604980_EN.pdf).

Constituționale, din cadrul Parlamentului European, la solicitarea Comitetului pentru Afaceri Juridice din Parlamentul European (Comitetul JURI), a elaborat un studiu intitulat „Construirea de competențe în dreptul comercial în statele membre”. Scopul studiului a fost să crească nivelul de cunoștințe cu privire la contractele comerciale transfrontaliere și modul în care acestea funcționează în teorie și în practică, în special în Statele Membre ale Uniunii Europene.

Aproape toate măsurile sugerate pentru clădirea de competențe în drept comercial sunt măsuri transfrontaliere, în ciuda titlului studiului. La final, îmbunătățirea educației de drept internațional privat este menționată ca o „ultimă” măsură care ar trebui luată pentru îmbunătățirea competenței în dreptul comercial.

Acest articol urmărește să analizeze modalitățile în care sistemul juridic din România se poate conforma recomandărilor din cadrul Studiului, concentrându-se asupra educației juridice, cu scopul de a scoate în evidență faptul că această măsură este departe de a fi ultima sau cea mai puțin importantă.

Cuvinte-cheie: *construirea de competențe în dreptul comercial, drept internațional privat, educație juridică, contracte comerciale, element de extraneitate, alegerea legii aplicabile, alegerea competenței internaționale.*

I. Aspecte introductive

Rezultatul cercetării efectuate la solicitarea Parlamentului European, intitulat „Construirea de competențe în dreptul comercial în statele membre” a fost publicat în septembrie 2018. Dezbaterea a fost inițiată de Parlament pornind de la o serie de studii empirice care au dovedit că legea elvețiană și legea engleză, precum și instanțele elvețiene și instanțele engleze sunt alese de către părțile contractelor comerciale internaționale într-un procentaj semnificativ mai ridicat decât cele ale altor state membre. Scopul Studiului este de a îmbunătăți competența de drept comercial în Uniunea Europeană prin concentrarea asupra contractelor de comerț internațional și modul în care acestea funcționează în teorie și practică.

În ciuda titlului Studiului, obiectul său de preocupare nu îl reprezintă, așa cum ar părea la o primă citire, dreptul comercial substanțial. Studiul se concentrează cu preponderență covârșitoare asupra aspectelor transfrontaliere ale contractelor comerciale, cum ar fi legea aplicabilă, competența internațională, clauzele de *electio juris* și *electio fori*, toate elemente de drept internațional privat. Una din multele măsuri analizate și propuse de Studiu este îmbunătățirea educației juridice în domeniu.

Scopul acestui articol este de a sublinia faptul că, în ciuda mențiunii și tratării marginale, îmbunătățirea educației juridice în domeniul dreptului internațional privat reprezintă, probabil, cea mai importantă măsură care ar trebui adoptată, fiind singura de care toate celelalte depind în mod necesar, și fără care succesul efectiv al acestora este puțin probabil.

II. Prezentare generală a Studiului

II.1. Structură, context, scop

Scopul lucrării nu este de a oferi o analiză detaliată a tuturor măsurilor propuse în cadrul Studiului; cu toate acestea, o privire generală asupra lor este esențială din două perspective care reprezintă punctul focal al prezentului articol: mai întâi, faptul că îmbunătățirea competențelor de drept comercial este aproape sinonimă, din punctul de vedere al Studiului, cu clădirea de competență în dreptul internațional privat și, în al doilea rând, că toate măsurile propuse în cadrul acestuia sunt puternic dependente de îmbunătățirea educației juridice în materia dreptului internațional privat.

Conform părții introductive² a studiului, „contractele comerciale cu elemente de extraneitate sunt guvernate de o multitudine de reguli normative și alte reglementări. Pentru a înlătura, sau măcar pentru a ameliora incertitudinea astfel generată, părțile contractelor comerciale, atât la nivel internațional cât și în cadrul Uniunii Europene, aleg în mod frecvent atât legea aplicabilă cât și instanțele competente. Când procedează astfel, legile engleză și elvețiană, respectiv instanțele engleze și elvețiene au un grad ridicat de popularitate: conform unui număr important de studii empirice, legile și instanțele ambelor țări sunt alese mult mai des decât legile și instanțele altor țări, deci și ale altor state membre. Parlamentul European a inițiat, din aceste motive, o dezbatere în legătură cu modalitatea în care competența de drept comercial poate fi îmbunătățită în U.E. Sub egida Comitetului pentru Afaceri Juridice al Parlamentului European, următorul studiu urmărește să contribuie la această dezbatere aruncând o privire mai atentă asupra contractelor comerciale cu elemente de extraneitate și asupra modului în care acestea funcționează în teorie și în practică. Studiul descrie cadrul juridic aplicabil și analizează practicile comerciale privind clauzele de alegere a legii sau a jurisdicției. În plus, studiul discută câteva din implicațiile care rezultă din împărțirea neuniformă a competenței de drept comercial între statele membre. La final, studiul oferă o serie de sugestii intenționate să crească atractivitatea soluționării litigiilor comerciale internaționale în U.E.”.

Studiul este organizat în patru părți³: prima analizează cadrul juridic general care guvernează funcționarea contractelor comerciale cu element de extraneitate, scoțând în lumină instrumentele normative privind dreptul comercial substanțial, dar și privind alegerea legii și a jurisdicției internaționale. Partea a doua explorează practicile comerciale actuale privind clauzele de alegere a legii sau a forului, analizând ce legi și ce instanțe sunt cel mai des alese de părțile contractelor comerciale, inclusiv motivele pentru alegerile făcute de părțile contractante. A treia parte ridică în discuție câteva dintre implicațiile prezentului peisaj juridic, inclusiv efectele Brexit-ului, în timp ce partea a patra oferă o serie de recomandări care sunt destinate să îmbunătățească infrastructura juridică pentru soluționarea litigiilor internaționale atât la nivelul statelor membre cât și la nivelul Uniunii Europene. Această parte reprezintă punctul focal al prezentului articol.

Conform secțiunii destinate explicării scopului Studiului⁴, nu este problematic faptul în sine al distribuirii neuniforme a competenței de drept comercial pe teritoriul Uniunii Europene sau al popularității anumitor legi naționale în detrimentul altora, ci faptul că nu toate părțile au posibilitatea efectivă să aleagă legile sau instanțele pe care le doresc sau

² G. Rühl, *Studiul...*, op. cit., p. 7, *Executive summary*; traducerea textului oficial aparține autorului.

³ *Idem*, p. 11.

⁴ *Idem*, p. 7.

care sunt percepute în mod general ca fiind cele mai bune, din motive cum sunt, de exemplu, cheltuielile excesive.

Scopul declarat al Studiului se regăsește sub titulatura „Privire generală” a părții introductive⁵, și constă în schimbarea și îmbunătățirea fundamentală a structurii juridice privind soluționarea litigiilor în Uniunea Europeană, asigurându-se că „părțile comerciale au acces la instanțe și proceduri de înaltă calitate în toate statele membre, indiferent de întinderea și resursele acestora. Drept consecință, părțile vor avea posibilitatea să aibă încredere că vor putea obține executarea pretențiilor acestora peste hotare indiferent de unde provine co-contractantul lor și indiferent dacă au căzut sau nu de acord asupra competenței internaționale. În plus, Uniunea Europeană însăși va deveni un for atractiv pentru soluționarea litigiilor comerciale transfrontaliere. Astfel, va putea concura cu cele mai populare centre de soluționare a litigiilor din lume, aspect care, la rândul său, ar trebui să întărească atractivitatea Uniunii Europene pentru afaceri în general”.

În rezumat, obiectivul clădirii de competență în drept comercial reprezintă, în realitate, un deziderat de a îmbunătăți latura transfrontalieră a dreptului comercial, cu precădere competența internațională și legea aplicabilă. Din punctul de vedere al competenței, forumurile și legislațiile preferate sunt cele din Regatul Unit și Elveția, ceea ce conduce la concluzia că aceste state oferă servicii de o mai bună calitate în domeniu. Prin îmbunătățirea nivelului de competență în celelalte state membre, părțile vor avea la dispoziție o gamă mai extinsă din care să aleagă, fără a scădea calitatea actului de justiție, și astfel impactul posibil al Brexit-ului asupra recunoașterii și executării în U.E. a hotărârilor originare din Regatul Unit ar fi ameliorat. Procedându-se astfel, soluționarea litigiilor în statele membre va deveni mai atractivă, și aceasta pare să fie finalitatea spre care tinde Studiul: de a încuraja părțile unui contract comercial internațional să aleagă instanțele din Statele Membre ale U.E. pentru soluționarea disputelor internaționale⁶.

II.2. Măsuri propuse în vederea clădirii de competență în dreptul comercial

Măsurile analizate de Studiu la Capitolul 4, *Recomandări*⁷, sunt grupate în patru categorii, vizând: unificarea și armonizarea dreptului comercial substanțial; alegerea legii aplicabile; soluționarea litigiilor internaționale la nivelul Statelor Membre și, în final, îmbunătățirea soluționării litigiilor internaționale la nivelul Uniunii Europene, prin înființarea unei Curți Comerciale Europene. Recomandările pot fi grupate în două categorii: măsuri cu impact asupra legislației, naționale sau europene (așa-numitele măsuri *hard*), respectiv măsuri care afectează procese și idei care, deși au drept scop îmbunătățirea peisajului juridic, nu au un efect direct asupra legislației (așa-numitele măsuri *soft*).

⁵ *Idem*, *Outlook*, p. 9; traducerea textului oficial aparține autorului.

⁶ Este interesant de menționat că, deși măsurile propuse au într-adevăr drept scop creșterea în substanță a competențelor de drept comercial, scopul aparent, așa cum este subliniat în Studiu, este de a îmbunătăți percepția asupra competențelor instituțiilor din statele membre în materie comercială.

⁷ *Idem*, p. 46 și urm.

Cât privește *unificarea dreptului comercial substanțial*, deși acesta rămâne un deziderat, având în vedere rezultatul demersurilor anterioare în această direcție, autoarea Studiului acceptă că trebuie să rămână o opțiune doar pe termen lung.

Probabil măsurile *hard* cu impactul cel mai proeminent sunt cele privind *soluționarea litigiilor în Uniunea Europeană*, atât *la nivelul statelor membre* cât și *la nivelul Uniunii Europene*.

La nivel de state membre, două reforme majore sunt recomandate:

a) introducerea unei proceduri speciale pentru cauze comerciale transfrontaliere, urmărind îmbunătățirea celerității și eficienței, justeței și previzibilității procedurilor judiciare; abordarea optimă propusă nu este concepută, însă, la nivelul statelor membre, ci presupune o procedură rapidă pentru cauze comerciale transfrontaliere, identică pentru toate statele membre, având scopul de a oferi părților o opțiune rapidă și ieftină pentru rezolvarea litigiilor;

b) organizarea, la nivelul fiecărui stat membru, a unor instanțe sau secții specializate pentru cauze comerciale transfrontaliere, care ar aplica, în limba engleză, procedura rapidă menționată mai sus.

O altă măsură cu impact major propusă de Studiu este înființarea unei Curți Comerciale Europene, ca măsură de ameliorare a soluționării litigiilor *la nivelul Uniunii Europene*. Detaliile acestei măsuri, însă, exced sferei de cuprindere a prezentei lucrări⁸.

Alegerea legii aplicabile este analizată la rândul său mai detaliat, făcându-se trei recomandări concrete cu privire la Regulamentele Roma I⁹ și Roma II¹⁰:

a) adaptarea art. 3 din Regulamentul Roma I în sensul recunoașterii posibilității de alegere a unei legislații non-statale, cum a fi Principiile UNIDROIT aplicabile contractelor comerciale internaționale (PICC) sau Principiile dreptului european al contractelor (PECL);

b) înlăturarea oricărei restricții din art. 3 cu privire la posibilitatea părților de alegere a legii aplicabile. Conform Studiului, abordarea americană privind restricționarea alegerii legii aplicabile este de nerecomandat; autoarea sugerează chiar înlăturarea restricțiilor generate de prevederi imperative, în sensul că părțile contractelor comerciale ar trebui să aibă posibilitatea să aleagă orice lege își doresc, chiar dacă contractul nu prezintă niciun element de extraneitate sau nu prezintă legături decât cu state membre;

c) adaptarea corespunzătoare a art. 14 din Regulamentul Roma II privind alegerea legii aplicabile în materie extra-contractuală, inclusiv a cerinței „*liber negociată*”, care lipsește și din versiunea actuală a art. 3 din Regulamentul Roma I.

Nu în ultimul rând, Studiul propune trei măsuri *soft*, intenționate să îmbunătățească la nivel general soluționarea litigiilor în Uniunea Europeană, și astfel accesorii celor trei

⁸ Pentru o analiză extinsă a avantajelor și dezavantajelor unei asemenea măsuri, a se vedea S. Rammeloo, *Cross-border Commercial Litigation – Do We need a Permanent European Commercial Court?*, prezentat la secțiunea Drept internațional privat a Conferinței Internaționale Bienale a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara, desfășurată la Timișoara, între 2 și 3 noiembrie 2018.

⁹ Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I), publicat în JO L nr. 177 din 4 iulie 2008, p. 6-16.

¹⁰ Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II), publicat în JO L nr. 199 din 31 iulie 2007.

măsuri *hard* descrise mai sus:

- a) o mai bună pregătire a judecătorilor și avocaților, în special în domeniile relevante pentru cauze comerciale cu elemente de extraneitate, anume drept internațional privat european și procedură civilă internațională, precum și o bună cunoaștere a limbii engleze;
- b) un acces mai bun la dreptul străin și la dreptul european, prin stabilirea unei baze de date centralizate care să cuprindă inclusiv jurisprudență a statelor membre în materia dreptului internațional privat european și a procesului civil internațional, precum și prin instituirea unei proceduri de întrebări preliminare între statele membre;
- c) „în fine”, o mai bună educație juridică.

II.3. Educația juridică în contextul Studiului

La sub-subsecțiunea numerotată cu 4.3.3.3., în cadrul măsurii generale de îmbunătățire a soluționării litigiilor în statele membre, sub titulatura de „alte acțiuni”, Studiul menționează¹¹: „În fine, legiuitorul european ar trebui, de asemenea, să adopte măsuri privind educația juridică în materiile comerciale transfrontaliere. Cu privire la modul în care stau lucrurile la acest moment, statele membre abordează predarea subiectelor relevante, anume drept internațional privat și procedură civilă internațională, dar și drept comparat, în mai multe moduri diferite. În timp ce aceste subiecte sunt obligatorii în anumite state membre, în altele nici nu fac parte din educația juridică. Pentru a se asigura că judecătorii din toate statele membre au o suficientă – minimă – înțelegere a regulilor și regulamentelor aplicabile, legiuitorul european ar trebui să ia măsuri pentru a se asigura că dreptul internațional privat european, procedura civilă europeană internațională și dreptul comparat ocupă un rol mult mai proeminent în educația viitorilor avocați și judecători. Aceste măsuri ar putea, de exemplu, include introducerea unor prevederi care să facă obligatorie pentru toți studenții din U.E. cunoașterea noțiunilor elementare ale acestor discipline”.

Pasajul redat mai sus reprezintă singura mențiune a educației juridice în cadrul Studiului, o măsură *soft* la granița acestuia, la o sub-subsecțiune în cadrul recomandărilor destinate să amelioreze soluționarea litigiilor în Uniunea Europeană, într-o modalitate care parcă izvorăște dintr-o obligație abstractă de a proceda astfel, fără a recunoaște realitatea importanței educației juridice. Cu toate acestea, marea majoritate a măsurilor *hard* propuse (dacă nu toate) depind în mod direct și necesar de îmbunătățirea educației juridice de drept internațional privat. În acest sens, chiar și reformularea art. 3 din Regulamentul Roma I (și a art. 14 din Regulamentul Roma II), deși nu este considerată, având în vedere structura Studiului, ca fiind direct influențată de îmbunătățirea educației juridice în domeniu, ar produce efectele scontate doar într-un context în care practicienii înțeleg în mod corespunzător consecințele și implicațiile acestor reformulări, rezultat ce poate fi obținut doar prin îmbunătățirea calității educației juridice.

Relevanța educației juridice în domeniul pentru măsurile procedurale *hard* este, totuși, recunoscută în cadrul Studiului, fie și indirect: „Un număr insuficient de judecători și

¹¹ G. Rühl, *Studiul...*, op. cit., p. 7. Traducerea textului oficial aparține autorului.

lipsa de judecători calificați în domeniu pot să fie la fel de importante ca lipsa resurselor, a unei infrastructuri IT sau a unor reguli procedurale eficiente. Pe acest fundal, rămâne deschisă întrebarea dacă o procedură rapidă la nivel european, chiar dacă introducerea sa pare plauzibilă, ar înlătura sursa reală a procedurilor îndelungate. Este foarte probabil că procedurile ineficiente constituie doar unul din factorii care împiedică celeritatea soluționării litigiilor”. „(...) chiar și cea mai eficientă procedură poate fi inutilă dacă instanța și judecătorii nu dețin competențele, expertiza și experiența necesare pentru a soluționa cauze comerciale cu elemente de extraneitate (...). În plus, nici cea mai eficientă procedură nu este utilă dacă nu este aplicată frecvent în practică”¹². Deși nu se prevede expres, aceste aspecte sunt fără îndoială relevante și pentru discuția privind utilitatea înființării unei Curți Comerciale Europene.

Nu în ultimul rând, îmbunătățirea educației juridice reprezintă fundația și pentru celelalte măsuri *soft* indicate în Studiu, deși este amintită ultima. O pregătire adecvată a judecătorilor, avocaților și a celorlalți practicieni în domeniu este greu de realizat pe parcursul carierei, în lipsa unei baze care nu poate fi construită în mod corespunzător decât în cadrul studiilor universitare. Mai mult, crearea unei baze de date conținând jurisprudență în materie transfrontalieră necesită o substanțială cunoaștere a fondului științei juridice implicate la toate nivelele, și pentru motive similare cu cele de mai sus, ar fi eficientă doar dacă judecătorii, avocații și alți practicieni sunt suficient de bine pregătiți în dreptul internațional privat pentru a putea folosi în mod corect informațiile pe care respectiva bază de date le pune la dispoziție.

Prin urmare, între mențiunea marginală a educației juridice în cadrul Studiului și importanța sa reală, chiar și pentru celelalte măsuri propuse, există o disproporție evidentă.

III. Educația juridică la nivelul Uniunii Europene

Conform art. 165 alin. 1 TFUE (fost art. 149 TCE, introdus ca principiu pentru prima dată prin Tratatul privind Uniunea Europeană, de la Maastricht, 1992), „Uniunea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate, prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii acestora, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul învățământului și de organizarea sistemului educațional, precum și diversitatea lor culturală și lingvistică”. De abia după Întâlnirea Consiliului European de la Lisabona din 2000¹³ educația a fost menționată drept un punct cheie de politică, fapt ce a deschis drumul unui grad de intervenție din partea U.E. în educația națională a statelor membre de o intensitate nemaîntâlnită¹⁴.

Principiile subsidiarității și proporționalității¹⁵ rămân de o importanță deosebită în

¹² *Idem*, p. 7, p. 9. Traducerea textului oficial aparține autorului.

¹³ *Presidency Conclusions*, accesibile pe pagina http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.

¹⁴ N. Alexiadou, *The Europeanisation of Education Policy: researching changing governance and 'new modes of coordination*, în *Research in Comparative and International Education*, Vol. 2, Nr. 2/2007, p. 102.

¹⁵ R. Bercea, *Drept comunitar. Principii*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, pp. 327-348.

păstrarea de către statele membre a dreptului de a-și organiza propriile sisteme educaționale¹⁶. Așa cum indică art. 165 alin. 1 TFUE, Uniunea Europeană poate doar să încurajeze cooperarea dintre statele membre; referirea directă la diversitatea culturală și măsurile concrete stipulate la art. 165 alin. 2 TFUE¹⁷ vin să completeze restricția expresă de la alin. 4: „Pentru a contribui la realizarea obiectivelor menționate de prezentul articol:

- Parlamentul European și Consiliul adoptă acțiuni de încurajare, cu excepția oricărei armonizări a actelor cu putere de lege și a normelor administrative ale statelor membre, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară și după consultarea Comitetului Economic și Social și a Comitetului Regiunilor;

- Consiliul adoptă recomandări, la propunerea Comisiei”.

În ciuda acestei restricții care vizează măsuri *hard*, Uniunea a fost activă cu succes în promovarea educației în Europa, mai ales a educației universitare. În 1999, Procesul Bologna a început să avanseze ideea unei abordări regionale asupra reformelor învățământului universitar și să îndeplinească cerințele „economiei cunoașterii”, urmare a raportului Comisiei din 1997 intitulat „Towards a Europe of Knowledge”¹⁸. Procesul Bologna este o cooperare interguvernamentală între 48 de țări europene în domeniul învățământului superior. Este rezultatul unui efort colectiv al autorităților publice, universităților, cadrelor didactice și studenților, precum și al angajatorilor, organismelor de asigurare a calității, organizațiilor internaționale și instituțiilor, printre care și Comisia Europeană¹⁹.

Ca rezultat al procesului Bologna, a fost înființată *European Higher Education Area* (EHEA), o colaborare internațională unică la nivel de educație universitară, având drept obiectiv implementarea unui set comun de angajamente, reforme structurale și instrumente comune. Scopul este ca țările, instituțiile și deținătorii de interese în zona Europeană să își adapteze în mod continuu propriile sisteme de educație universitară, adaptându-le și întărindu-le mecanismele de asigurare a calității, și astfel îmbunătățind mobilitatea studenților și a profesorilor, facilitând angajabilitatea²⁰, prin stabilirea, printre altele, a sistemului european de credite transferabile (ECTS) și recunoașterea reciprocă a diplomelor.

Programele Erasmus și Erasmus+²¹ au debutat ca precursoare pentru procesul Bologna,

¹⁶ N. Alexiadou, *op. cit.*, p. 103.

¹⁷ „– să dezvolte dimensiunea europeană a educației și, în special, prin învățarea și răspândirea limbilor statelor membre; – să favorizeze mobilitatea studenților și a profesorilor, inclusiv prin încurajarea recunoașterii universitare a diplomelor și a perioadelor de studiu; – să promoveze cooperarea dintre instituțiile de învățământ; – să dezvolte schimbul de informații și de experiență privind problemele comune sistemelor educaționale din statele membre; – să favorizeze dezvoltarea schimburilor de tineri și de formatori socio-educativi și să sprijine participarea tinerilor la viața democratică a Europei; – să încurajeze dezvoltarea educației la distanță, – să dezvolte dimensiunea europeană a sportului, prin promovarea spiritului de echitate și de deschidere în competițiile sportive și a cooperării între organizațiile cu responsabilități în domeniul sportului, precum și prin protejarea integrității fizice și morale a sportivilor, îndeosebi a celor mai tineri dintre aceștia”.

¹⁸ B. Barrett, *Globalization and Change in Higher Education: The Political Economy of Policy Reform in Europe*, Editura Palgrave Macmillan (Springer), Editura Cham, Elveția, 2017, p. 2.

¹⁹ Accesibil pe pagina de internet https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/bologna-process-and-european-higher-education-area_ro.

²⁰ <http://www.ehea.info/>.

²¹ https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_ro.

însă succesul acestora a stimulat noi inițiative din partea U.E. în domeniul educației universitare, una dintre inițiativele mai recente fiind EU Youth Strategy²².

Singura recomandare concretă din cadrul Studiului vizând educația juridică presupune luarea de măsuri pentru a se asigura că dreptul internațional privat european, procedura civilă internațională europeană precum și dreptul comparat ocupă un rol mult mai prominent în educarea viitorilor avocați și judecători. Aceste măsuri ar putea, de exemplu, include introducerea unor prevederi care să facă obligatorie pentru toți studenții din U.E. cunoașterea noțiunilor elementare ale acestor discipline. Nu este clar ce ar însemna „prevederile” avute în vedere de Studiu; deși terminologic ar putea sugera o intervenție normativă, noțiunea trebuie analizată în contextul excluderilor exprese a măsurilor de armonizare, deci ar putea privi cel mult măsuri din categoria *soft*.

Rămâne, însă, nelămurită următoarea întrebare: poate sau ar trebui Uniunea Europeană să facă mai mult pentru a promova educația juridică de drept internațional privat? În ceea ce ne privește, răspunsul este afirmativ. Prin recomandări și alte instrumente de legislație secundară, Uniunea are posibilitatea să promoveze aspectele transfrontaliere ale dreptului comercial. Introducerea dreptului internațional privat ca disciplină obligatorie poate fi un început, însă, față de experiența din România, putem afirma fără rezerve că insuficient. O atenție sporită asupra aspectelor transfrontaliere ar trebui să privească toate pregătirile profesionale ulterioare, iar alocarea de fonduri pentru cercetare și inovare în domeniul juridic al trebui să vizeze tot mai mult aceste aspecte în vederea atingerii scopului urmărit de Studiu.

IV. Educația juridică și dreptul internațional privat în România

În prima decadă de după 1989, sistemul de învățământ superior a fost supus mai multor transformări: numărul de universități (atât publice cât și private) a crescut în mod semnificativ, au apărut programe noi, iar discipline marginalizate în vechiul regim, cum ar fi științele economice și juridice, au fost revigorate, numărul de studenți crescând exponențial²³. Începând cu a doua jumătate a anilor 2000, populația implicată în educația universitară este în continuă descreștere, generată de datele demografice și de emigrație. România continuă să aibă unul dintre cele mai mici numere de absolvenți de studii superioare din Uniunea Europeană, conform Eurostat 2015, în timp ce piața este suprasaturată de profesioniști deținători de diplome din „epoca de aur” a „industriei” academice²⁴.

Sistemul juridic din România este relativ autonom, cu consecințe și asupra educației de drept internațional privat. Prin urmare, sistemul de educației juridică este concentrat pe dezvoltarea cunoștințelor de drept național, ceea ce afectează în mod negativ și

²² https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy_en.

²³ A. Curaj, L. Deca, E. Polak, J. Salmi, *Higher Education Reforms in Romania. Between the Bologna Process and National Challenges*, Springer, Cham, 2015, pp. 2-3.

²⁴ A. Mercescu, *Law Schools between Autonomy and Democracy. The Case of Romanian Legal Academia*, The 9th CEE Forum (în curs de publicare).

cercetarea internațională²⁵. Accesul la profesiile juridice devine posibil în urma unor examene de admitere dificile²⁶, condiționate de o bună cunoaștere a legislației naționale, alături de câteva cerințe elementare de dreptul Uniunii Europene sau privind Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Pregătirile profesionale inițiale ale avocaților sau magistraților nu oferă un accent special pe dreptul internațional privat, programele INPPA²⁷ și ale INM²⁸ oferind o dimensiune internațională foarte redusă, constând în cunoașterea de bază a dreptului european instituțional și a aspectelor privind C.E.D.O.

Dreptul internațional privat are caracter obligatoriu în cadrul planurilor de învățământ ale celor mai importante facultăți de drept din România²⁹. Având în vedere faptul că necesită o serie de cunoștințe trans-disciplinare³⁰, în mod obișnuit este programat în ultimul semestru al studiilor de licență. Dezavantajul acestei planificări o reprezintă proximitatea cu examenele de licență și de admitere în profesiile juridice, care nu necesită cunoștințe de drept internațional, cu atât mai puțin de drept internațional privat.

După aderarea României la Uniunea Europeană, intensificarea reformei sistemului judiciar și a luptei împotriva corupției, profesiile juridice au dobândit o importanță sporită³¹. Ca o consecință, acestea și-au înăspriț standardele de admitere, fapt ce a avut un efect pragmatizant asupra instituțiilor de învățământ superior juridic, al căror obiectiv principal îl constituie, în prezent, să ofere cât mai mulți absolvenți la examenele naționale de admitere în profesie³², aspect ce a contribuit și mai mult la marginalizarea dreptului internațional privat.

Acest concurs de circumstanțe este, în opinia noastră, responsabil pentru o sub-performanță a sistemului român de educație juridică în domeniul dreptului internațional privat, care la rândul său afectează negativ toate aspectele disciplinei: practică, jurisprudență și cercetare. Pregătirea de bază neadecvată în drept internațional privat reprezintă motivul principal pentru care părțile și practicienii nu cunosc aspectele sale elementare, fapt ce face ca problemele privind competența internațională și legea aplicabilă să fie rar invocate în fața

²⁵ O dimensiune internațională puțin dezvoltată este comună facultăților de drept din România, și se reflectă prin H-indexuri relativ scăzute și un număr comparativ mic de contribuții ale autorilor din România la publicațiile indexate în Web of Science, Scopus sau ERIH în domeniul juridic.

²⁶ L. Bojin, *The Stakeholders in the Romanian Legal Education and their Influence over the Curricula and Teaching Methods*, în *Oñati Socio-legal Series*, vol. 7, Nr. 8/2017 – *Legal Education in Europe. Challenges and Prospects*, p. 1613.

²⁷ <http://www.inppacentral.ro/programele-de-studiu/>. Singura mențiune a dreptului internațional privat este ca una dintre cele 21 de direcții de pregătire profesională continuă a avocaților.

²⁸ <http://www.inm-lex.ro/displaypage.php?p=45&d=2457>. Nicio mențiune a dreptului internațional privat.

²⁹ F. A. Baias, D.C. Dănișor, P. Vasilescu, *Standardele de conținut și programul cadru pentru domeniul „Drept”*, în *Analele Universității Titu Maiorescu - Seria Drept* nr. 4/2007, p. 146.

³⁰ Pentru a înțelege aspectele transfrontaliere ale dreptului civil, comercial, familiei, succesoral etc. sunt, desigur, necesare cunoștințe de bază pentru fiecare dintre respectivele discipline în parte. Această realitate afectează și cercetarea în domeniu: există un număr foarte restrâns de cercetători în România care se preocupă în principal cu dreptul internațional privat, majoritatea concentrându-se mai întâi pe alte discipline cum sunt procedură civilă, dreptul familiei, drept succesoral etc., și doar ulterior pe elementele de extraneitate aferente acestor discipline.

³¹ Cu privire la așa-zisa „inflație” de absolvenți de studii superioare, a se vedea M. Maci, *Anatomia unei imposturi. O școală incapabilă să învețe*, Ed. Trei, București, 2016, p. 58, p. 137.

³² A. Mercescu, *op. cit.*, note 32.

instanțelor din România. Dacă problema competenței este ridicată și instanța română se declară, totuși, competentă, judecarea procesului după o lege străină are caracter cu totul excepțional. Datorită acestor aspecte, jurisprudența română de drept internațional privat este destul de săracă, și de o calitate relativ scăzută.

V. Posibile măsuri pentru îmbunătățirea cunoștințelor de drept internațional privat

Am arătat mai sus că îmbunătățirea educației juridice de drept internațional privat stă la baza tuturor măsurilor propuse în Studiul efectuat la inițiativa Parlamentului European, precum și faptul că lipsa de preocupare pentru învățământul de drept internațional privat este motivul principal pentru performanțe comparativ sub-standard ale practicienilor și cercetătorilor români în probleme cu elemente de extraneitate.

Este greu de presupus că măsurile *hard* propuse de Studiu ar fi susceptibile să îmbunătățească competența privind aspectele transfrontaliere ale dreptului comercial în România, nu datorită lipsurilor intrinseci ale acestora³³ cât datorită faptului că aplicarea lor adecvată ar necesita un nivel de expertiză în dreptul internațional privat care la acest moment, în opinia noastră, lipsește.

Specializarea în cadrul sistemului judiciar din România rămâne una elementară. Mai mult, tendința unificării dreptului privat, de după adoptarea noilor coduri³⁴, poate constitui o barieră în plus împotriva specializării propuse de Studiu, motiv pentru care înființarea de instanțe sau secții specializate în cauze comerciale cu elemente transfrontaliere este un rezultat aproape imposibil de realizat în mod corespunzător. O procedură uniformă pentru astfel de litigii ar fi la rândul său de puțin ajutor, având în vedere rata de aplicabilitate și succesul relativ scăzut în România a prezentelor proceduri uniforme, cum ar fi cea privind somația europeană de plată. La rândul său, înființarea unei Curți Comerciale Europene ar contribui cu puțin la îmbunătățirea calității actului juridic în materii comerciale cu elemente de extraneitate.

Caracterul obligatoriu al dreptului internațional privat ca disciplină apare ca fiind insuficient fără o altă susținere. Fără a avea pretenția de a propune o reformă substanțială a sistemului educațional din România, câteva măsuri concrete ar avea potențialul de a îmbunătăți competențele de drept internațional privat la un nivel cel puțin comparabil cu cele de drept național. Poate cea mai la îndemână dintre acestea ar fi introducerea cunoștințelor elementare de drept internațional privat ca o cerință pentru examenele de admitere în profesiile juridice, fapt ce ar „constrânge” facultățile de drept să ofere o atenție sporită disciplinei. Mai departe, pregătirile inițiale ale magistraților, notarilor și avocaților ar trebui să conțină aspecte mai aprofundate de drept internațional privat. Impactul pe termen scurt al acestor măsuri ar putea fi o îmbunătățire a cantității, dar și a

³³ S. Rammello, *lucr. cit.*, prezentată la secțiunea Drept internațional privat a Conferinței Internaționale Bienale a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara, desfășurată la Timișoara, între 2 și 3 noiembrie 2018.

³⁴ M. Nicolae, *Unificarea dreptului obligațiilor civile și comerciale*, Ed. Universul Juridic, București, 2015.

calității jurisprudenței de drept internațional privat, fapt ce ar contribui la îmbunătățirea calității cercetării în domeniu, urmând ca toate acestea, la rândul lor, să constituie o bază pentru îmbunătățirea calității învățământului de drept internațional privat.

În concluzie, clădirea de competențe în dreptul internațional privat comercial ar trebui să pornească mai întâi de la educația juridică. Având în vedere caracterul relativ auto-suficient al sistemului juridic din România, este puțin probabil ca o inițiativă națională să fie demarată cu acest scop, motiv pentru care orice promovare din partea Uniunii Europene ar fi importantă pentru a atrage atenția asupra importanței domeniului. Deși intervenția Uniunii în planurile naționale de învățământ sau în programa examenelor de admitere în profesiile juridice, o măsură mai degrabă *hard* decât *soft*, este greu de imaginat în viitorul apropiat, inițiativele europene în materia studiilor superioare s-au dovedit de un important succes, iar concentrarea acestora pe aspectele transfrontaliere ale dreptului (comercial) ar putea declanșa măsuri naționale care să aibă ca efect îmbunătățirea dreptului internațional privat, ceea ce la rândul său ar constitui piatra de fundație pentru clădirea de competențe în dreptul comercial, așa cum este abordată în Studiu.

VI. Concluzii

Clădirea de competență în dreptul internațional privat în statele membre, din perspectiva Parlamentului European, este aproape sinonimă cu clădirea de competență în dreptul internațional privat în materie comercială. În Studiul inițiat cu acest scop, o serie de măsuri au fost propuse, măsuri care, deși greu de criticat în esență, ar putea ridica dificultăți logistice importante de implementare.

Îmbunătățirea educației juridice este amintită ca o măsură *soft* marginală, într-un sub-subcapitol al recomandărilor intenționate să amelioreze soluționarea disputelor în U.E. Din punctul nostru de vedere, însă, aceasta este cea mai importantă măsură, fără de care toate celelalte ar fi lipsite de o fundație adecvată, și drept urmare ar fi, foarte probabil, lipsite de efectul scontat.

Caracterul obligatoriu al dreptului internațional privat în cadrul studiilor superioare, singura măsură concretă propusă în Studiu, și-a dovedit și își dovedește limitele în contextul din România. Pe termen scurt, măsuri concrete cum ar fi introducerea elementelor de drept internațional privat ca obligatorii în cadrul examenelor de admitere în profesiile juridice, împreună cu includerea în programele de pregătire profesională ale notarilor, avocaților și magistraților a problemelor transfrontaliere de drept privat ar putea contribui la acest deziderat: clădirea de competență în dreptul comercial în România, așa cum este ea privită în Studiul efectuat la inițiativa Parlamentului European. Având în vedere autonomia relativă a sistemului judiciar din România, orice inițiativă din partea Uniunii Europene, chiar fără efect direct asupra legislației (cum ar fi, de exemplu, alocarea de mai multe fonduri pentru cercetarea juridică transfrontalieră sau promovarea aspectelor de drept internațional privat), ar putea fi de o importanță deosebită.

